

Novi ogledi o Boškoviću

(Filozofija Ruđera Josipa Boškovića: zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija održanog 4. studenog 2011. na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu, ur. Nikola Stanković, Stipe Kutleša, Ivan Šestak, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Zagreb, 2014., 184 str.)

U studenome 2011. godine na Filozofskome fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu održan je međunarodni znanstveni skup o filozofiji Ruđera Josipa Boškovića, jednoga od najvećih hrvatskih znanstvenika i filozofa u povijesti. Uz Filozofski fakultet Družbe Isusove suorganizatori su bili Papinsko sveučilište Gregoriana iz Rima, Institut za filozofiju u Zagrebu te Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Na skupu je izloženo 17 tema od kojih su neke predstavljene samostalno, a neke u suautorstvu. Od 17 izloženih tema 11 priloga pojavljuje se u zborniku objavljenome 2014. godine. Ono što ovom zborniku daje dodatnu ozbiljnost i međunarodni karakter jest i činjenica da su 2 od 11 radova objavljena na engleskome jeziku, jedan na njemačkome jeziku, dok je ostatak priloga objavljen na hrvatskome jeziku.

Na početku Zbornika nalaze se teme u svezi s Boškovićevom filozofijom prirode, a prvi članak autora Stipe Kutleše s Instituta za filozofiju u Zagrebu naslovljen je „Privlačno-odbojne sile: Boškovićevo otkriće“. Zatim slijedi prilog

Hansa Ullmaiera naslovljen „Bošković’s Theoria: A First Attempt of a ‘Theory of Everything’“, a dio o prirodnoj filozofiji zaokružuje članak Ante Mišića o Boškovićevu poimanju protežnosti.

Prijelaz s prirodno-filozofijskih na metafizičke teme čine članci Luce Guzzardija „The One or the Many? Boscovich, Kant, and the Metaphysical Puzzle of Space“ i Marita Mihovila Letice „Boškovićevi metafizički dokazi kontinuiteta“. Iza njih slijede prilogi Georga Sansa „Gesetze der Freiheit: Bošković über das Leib-Seele-Problem“ te Nikole Stankovića „Poimanje kontingencije u Boškovićevim dokazima za Božje postojanje“.

Iza metafizičkih tema slijede dvije teme iz filozofije spoznaje, članak Michaela Girardi-Karšulin „Beskonačna djeljivost i konačnost spoznaje kod Boškovića“ te članak Erne Banić-Pajnić „Po čemu je Bošković skeptik“. Na kraju Zbornika mogu se pronaći prilogi Srećka Kovača „Logika opravdanja u Boškovićevoj indukciji“ te Snježane Paušek Baždar „Ruđer Josip Bošković i kemija u doba prosvjetiteljstva“.

Gledamo li Zbornik problemski, prvo nam se nameće, slijedeći članak Stipe Kutleše, Boškovićevo uvođenje privlačno-odbojne sile, jedno od njegovih najvećih dostignuća, gdje on dopunjuje Newtonovu teoriju o sili i prvi put u znanosti daje objašnjenje svih pojava jednim zakonom. Ovim je nadvladan Newtonov dualizam sila te je ponuđena jedna sveobuhvatna teorija, „teorija svega“, kako je naziva Hans Ullmaier. Unatoč nekim njezinim nedostacima, ova je teorija i danas neizbježan korak u našem razumijevanju prirode te u razumijevanju naravi stvari općenito.

Govori li se o shvaćanju protežnosti općenito, vrijedi spomenuti stav Ante Mišića kako Bošković odbacuje klasično shvaćanje protežnosti te u svome shvaćanju neprekinutosti polazi od metafizike, a ne od iskustva. U skladu s ovim Bošković će neprekinutost dopustiti samo u gibanju, ali ne i u stvarima. Slično se može iščitati i iz rada Luce Guzzardija, gdje autor tvrdi da Bošković nudi općenito pluralističko viđenje u kojemu je poredak stvari emergentno svojstvo njihove interakcije. I kod Marita Mihovila Letice nalazi se tvrdnja da usprkos klasičnomu viđenju neprekinutosti stvari Bošković zagovara stav o prekinutosti stvari u prirodi. Iluziju neprekinutosti stvar duguje silama koje su neprekinute, a ovo se uklapa u Boškovićevo općenito nepovjerenje prema osjetilnome opažanju. U ovome prilogu

može se pronaći i Boškovićevo kritika Leibnizova načela dovoljnoga razloga, što mu je poveznica s člankom Srećka Kovača, koji Boškovićev induktivni pristup povezuje sa suvremenom logikom opravdanja.

Na Boškovićev stav prema osjetilnome opažanju, koji bi mogao biti ishod njegova djelomična skepticizma kad su filozofski problemi u pitanju, osvrću se Erna Banić-Pajnić, Georg Sans te Mihaela Girardi-Karšulin. Banić-Pajnić ustvrdit će da je Bošković u nekim bitnim filozofskim pitanjima u svezi s mogućnosti ljudske spoznaje umjereni skeptik, dok kao znanstvenik vjeruje u mogućnost napredovanja ljudskoga znanja. Sans govori o Boškovićevu poimanju odnosa duše i tijela, tj. o njegovu stavu da nije moguće spoznati bilo kakvu zakonsku povezanost tjelesnih i duhovnih stanja. Još se jedan problemski osvrt na spoznanje kod Boškovića očituje kroz njegove stavove o primjeni matematike (ideje beskonačne djeljivosti prostora i vremena) na stvarnost. Girardi-Karšulin upućuje na poteškoće kod ovoga procesa, zbog kojih će Bošković ustvrditi da se između matematičkoga i stvarnoga nikad ne može uspostaviti istost mjere i mjerjenoga, nego samo istovrijednost (*aequalitas*).

Izravan je ishod Boškovićevih stavova o prirodnoj filozofiji i njegova argumentacija o kontingenciji koja uvijek sebi traži uzrok. Svako stanje u prirodi

uzrokovano je stanjem prije, a budući da je nemoguće beskonačno vraćanje glade uzroka, kao logičan ishod nameće se postuliranje uzroka svih stvari koji nije ničim uzrokovan. O ovim Boškovićevim stavovima i njihovoj povezanosti sa sličnom argumentacijom u filozofskoj tradiciji, pogotovo sa stavovima Tome Akvinskoga, govori Nikola Stanković.

Zanimljiv odmak od klasičnih filozofskih tema čini prilog Snježane Paušek Baždar u kojemu autorica pokazuje da Bošković nije bio vrstan znanstvenik samo na polju prirodne filozofije, nego da je dao i značajan doprinos kemiji. Glavni je naglasak da je Bošković prvi

koji postavlja tezu o flogistonu kao „pozitivno laganoj tvari“, a također ostavlja traga svojim tezama i svjetlosti i toplini te o ovisnosti svojstava tvari o rasporedu njezinih elementarnih čestica. Ovim stavovima Bošković utječe na mnoge kemičare od kojih vrijedi spomenuti Davyja, Faradaya te Mendeljejeva.

Na kraju se može ustvrditi da je Zbornikom napravljen veliki iskorak u razumijevanju Boškovića kao znanstvenika i filozofa, velikana uistinu svjetskih razmjera.

Mate Penava
matepenava@gmail.com